

СОРТОВІ РЕСУРСИ НУТУ В УКРАЇНІ

І. О. Любченко, А. І. Любченко, М. С. Баландюк, Д. Р. Дем'янок

Уманський національний університет садівництва

e-mail:lybchenko@meta.ua

Нут (*Cicer arietinum* L.) цінна сільськогосподарська культура. Насіння нуту містить близько 22 % білка, 63 % вуглеводів, 8 % сирової клітковини, 5 % жиру та 3 % золи [1]. Воно є цінним джерелом кальцію, міді, заліза, цинку, магнію, марганцю, сірки, фосфору, вітамінів (А, В₁, В₂, В₃, С, В₆, РР) та полінасичених жирів. Насіння нуту володіє лікувальними та дієтичними властивостями. Його використовують для профілактики та лікування цукрового діабету, хвороб серцево-судинної та травної систем, деяких видів онкологічних захворювань [2].

Також нут має важливе значення як кормова, сидеральна та азотофіксуюча культура. Він є добрим попередником для озимих [3].

У світовому виробництві зернобобових культур нут поступається лише сої, арахісу та квасолі. Його посівні площі сягають 12–14,5 млн га, валові збори – 12,4–17,2 млн т, що становить близько 16 % від загального виробництва зернобобових. Основні посіви нуту зосереджено в Індії, Пакистані, Туреччині, Австралії, Ірані, М'янмі, Канаді, Ефіопії, Мексиці та Іраку [4].

В Україні виробництво нуту в останні роки варіює в межах 6,5–19,2 тис. т. [5]. Створення високопродуктивних, технологічних, стійких до негативних чинників довкілля сортів – один з основних шляхів підвищення ефективності вирощування культури.

Головні аспекти селекції нуту – це підвищення урожайності, стійкість до хвороб, шкідників та екстремальних температур, покращення харчових якостей продукції [6, 7].

Перспективним є створення продовольчих сортів, насіння яких користується на ринку високим попитом. Для цього доцільно використовувати вихідний матеріал морфотипу *kabuli*. Сорти цього типу нуту формують крупне насіння округлої або слабокутатової форми з оболонкою світло-жовтого кольору [8].

Впровадження сортів з штаббовим типом куща, опадаючим при дозріванні листям та високим прикріпленням на рослині стійких до розтріскування бобів дає можливість механізованого збирання врожаю [9].

Важливим резервом підвищення врожайності культури є створення і впровадження сортів стійких до хвороб, шкідників та різних негативних абіотичних чинників. Адаптивні сорти в повній мірі здатні використати біологічний потенціал поля, формувати врожай за низьких матеріально-технічних затратах [10].

На 2023 рік до Державного реєстру сортів, придатних до поширення в Україні внесено 20 сортів нуту. Частка сортів вітчизняної селекції становить 75 % [11].

Найінтенсивніше селекційна роботи з культурою ведеться в Селекційно-генетичному інституті–Національному центрі насіннєзнавства та

сортовивчення НААН України. Науковцями установи районовано вісім сортів – Буджак, Достаток, Маестро, Одисей, Пам'ять, Скарб, Тріумф, Ярина. З вітчизняних науково-дослідних установ селекцією нуту також займаються ТОВ Науково-виробнича фірма «Дріада, Лтд», ТОВ «Євросем», ТОВ «Інститут органічного землеробства», Красноградська дослідна станція Інституту зернового господарства НААН України та ТОВ «Укрсоя-21».

Іноземні селекційні компанії представлено німецькою Клузер Брідінг Інтернешнл ГмбХ (сорті Єва, Кіра, Лара), румунською Заатен Уніон Румунія Срл. (сорт Родіон) та ізраїльською ХАЗЕРА СІДЗ ЛТД (сорт Зехавіт).

Сорти іноземної селекції характеризуються високою потенційною урожайністю, стійкістю до вилягання та розтріскування бобів. Вітчизняні сорти добре пристосовані до умов вирощування, володіють стійкістю до хвороб та посухи, забезпечують стабільну урожайність в малосприятливих регіонах.

Отже, для збільшення об'ємів вирощування нуту необхідно інтенсифікувати роботу зі створення та впровадження у виробництво нових генотипів з високим проявом господарсько-цінних ознак.

Література

1. Hirdyani H. Nutritional composition of chickpea (*Cicer arietinum* L.) and value added products. *Indian Journal of Community Health*. 2014. Vol. 26. P. 199–201.
2. Jukanti A. K., Gaur P. M., Gowda C. L. L., Chibbar R. N. Nutritional quality and health benefits of chickpea (*Cicer arietinum* L.). *British Journal of Nutrition*. 2012. № 108. P. 11–26.
3. Січкарь В. І. Горох, соя, нут. Роль зернобобових у продуктивності землеробства. *Насінництво*. 2009. № 4. С. 10–13.
4. Food and Agriculture Organization. Faostat. URL: <http://www.faostat.org>
5. Керсанюк Ю. Перспективний нут: Технологія вирощування нуту в Україні. *Агробізнес Сьогодні*. 2018. <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/10611-perspektyvnyi-nut.html>
6. Кондратенко М. І., Бушулян О. В., Бугайов В. Д. Джерела генотипів нуту з високим рівнем господарсько-цінних ознак для селекції в умовах Правобережного Лісостепу. *Корми і кормовиробництво*. 2020. № 90. С. 30–44.
7. Кринична Н. В. Джерела цінних ознак гороху та нуту для селекції. *Вісник аграрної науки*. 2019. № 1 (790). С. 45–52.
8. Бушулян О. В., Січкарь В. І. Нут: генетика, селекція, насінництво, технологія вирощування. Одеса: СГІ-НЦНС, 2009. 248 с.
9. Скитський В. Ю., Герасимова Ю. І. Аналіз колекції нуту для використання на підвищення технологічності при вирощуванні. *Генетичні ресурси рослин*. 2010. № 8. С. 40–45.
10. Кобизева Л. Н., Вус Н. О. Актуальні напрями та досягнення світової селекції сортів нуту стійких до несприятливих біо- та абіотичних чинників. *Селекція і насінництво*. 2016. № 110. С. 67–82.
11. *Державний реєстр сортів, придатних до поширення в Україні на 2023 рік*. <http://sops.gov.ua/reestr-sortiv-roslin>.